

MAGYARORSZÁG
KÖZGAZDASÁGI ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI ÁLLAPOTA
EZERÉVES FENNÁLLÁSAKOR
ÉS
AZ 1896. ÉVI EZREDÉVES KIÁLLÍTÁS EREDMÉNYE

— 4—K—5—

SZTERÉNYI JÓZSEF

KIRÁLYI TANÁCSOS, ORSZÁGOS IPAROKTATÁSI FŐIGAZGATÓ KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

MATLEKOVITS SÁNDOR

IV. KÖTET

BUDAPEST

FESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

1897

241:4.

Az

1896. ÉVI EZREDÉVES KIÁLLÍTÁS EREDMÉNYE

HADÜGY:

KÖZÖSHADSEREG. HADITENGERÉSZET. HONVÉDSÉG.
CSENDŐRSÉG.

A TÖRTÉNELMI KIÁLLÍTÁS HADÜGYI RÉSZE.

BUDAPEST, 1897.

A M. KIR. CSENDŐRSÉG.

IRTA

FERY OSZKÁR

MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSZÁZADOS.

I. Történeti rész,

A ma létező magyar királyi csendőrségnek törvényes alapon való szervezése csak az 1881-ik évben, a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló III. törvénycikkkel történt ugyan meg, mégis a magyar csendőrség felállításának eszméje messze visszanyulik a multba és pedig az 1848. előtti időkbe, a midőn a külföldön megforduló magyar főuraknak alkalma nyilván látni és megfigyelni a francia és lombardiai csendőrség működését és szervezetét: a hazai előnytelen közbiztonsági állapotokkal való összehasonlítás nyomán, ezen körökben élénk óhajjá lőn a lombardianak mintájára szervezett csendőrségnek hazánkban is leendő szervezése.

A csendőrség intézménye tehát alapjában véve francia eredetű, a mennyiben az az ideiglenes consulság idejében, Bonaparte tábornok-consul indítványára, 1799-ben lett Franciaországban szervezve s később az olaszországi hódított részekre is kiterjesztve.

Midőn a párisi béke megkötöttet, 1815-ben a lombard-velencei királyság Ausztriába lőn bekebelezve s az ott létező csendőrség is osztrák szolgálatba átvétetett. Ezen csendőrség működése eleitől fogva oly kitünő volt, hogy külföldön megforduló főuraink között, a jelzett hazai állapotokon lendítendő, már 1847. év végén a csendőrségnek hazánkban is leendő szervezése céljából mozgalom indult meg, mely mihamar határozott alakot öltött az által is, hogy midőn a kormány pénzügyi nehézségekre hivatkozott, 1848. elején a Pozsonyban volt országgyűlés főrendiházának tagjai — a mozgalom vezetői — már mintegy 60.000 forintot össze is adtak az első szervezés költségeire. Az 1848—49-iki események fejlődése azonban ezen tervezetek megvalósításának végét szakította.

Felvette azonban az elejtett fonalat az abszolút kormány, a minek eredménye az lőn, hogy 1849. augusztus hóban Pozsonyban az 1-ső, 1850. januárban Győrött a 2-ik cs. kir. csendőrezred felállított ugyancsak alombardiai csendőrség mintájára; később az intézmény az egész osztrák-magyar monarchiára kiterjesztetvén, összesen 19 csendőrezred állított fel, mely ezredek azonban

1860-ban 10-re lettek leszállítva. Magyarországon ezen ezredek közül az 5., 6., 7., 8., 9. és 10. számúak működtek.

Az alkotmánynak 1867-ben történt visszaállítása után a magyarországi csendőrezredek feloszlatva lettek az erdélyrészben és a horvát-szlavonon kívül, mely utóbbiak, mint 8., illetve 10. számú országos csendőrparancsnokságok tovább működtek.

Megkezdődtek azonban — azonnal a kiegyezés után — a tárgyalások az iránt is, hogy ezen csendőrparancsnokságok a cs. és kir. közös hadügy-minister fenhatósága alól a magyar királyi kormány fenhatósága alá helyeztessenek s az országgyűlés is ismételten sürgette a csendőrség viszonyának törvényes alapon való rendezését.

A hosszadalmas tárgyalások végre tényleges eredményre vezettek s az 1876. évi márczius hó 17-én kelt legfelsőbb elhatározás következtében az említett két csendőrparancsnokság a magyar királyi kormány által 1876. évi május hó 1-ével átvétetett s *Magy. kir. erdélyi csendőrparancsnokság* illetve *Magy. kir. horvát-szlavon csendőrparancsnokság* elnevezést nyert. Ezzel az eddigi német szolgálati nyelv is megszűnt s helyébe a magyar, illetve a horvát lón a szolgálati nyelv. A cs. és kir. közös hadügyminister helyébe a magyar királyi honvédelmi minister lépett s így ez idő óta a nevezett csendőrségre nézve katonai és személyi ügyekben legfőbb hatóság a magy. hir. honvédelmi minister lón, míg a közbiztonsági szolgálatot illetőleg a belügyministernek, illetve a horvát-szlavon-dalmát bánnak fenhatósága változást nem szenvedett.

Míg így szervezve, az erdélyrészi csendőrség feladatának megfelelni teljes erővel törekedett és annak eredményeül úgy az ottani polgári hatóságok mint általában a lakosság részéről is elismerésben részesült: addig az ország egyéb részeiben a megyei — autonom — rendőrség fogyatkozásai miatt a panaszok mindegyre megújultak s az ország lakossága az ily szervezetű közbiztonsági őrttestület iránt bizalmát elveszítette. Ennek következtében a közbiztonsági állapot az egységes és szakszerű vezetés hiányában országszerte annyira ki nem elégítővé vált, hogy a magy. kir. belügyminister szükségesnek látta az 1880. évi november 29-én a törvényhozás elé »A közbiztonság szervezetről« külön törvényjavaslatot betérjeszteni. A magy. kir. csendőrség intézménye a királyhágontúli részekben nemcsak czélszerűnek, de kitűnőnek is bizonyulván: ezen szervezetet tartotta a kormány legalkalmasabbnak s ez irányban kérte a törvényhozás elhatározását arra, hogy a közbiztonsági szolgálat ellátására az ország egész területén »Magy. kir. csendőrség« szerveztessék. A törvényjavaslat elfogadtatván, mint »A közbiztonsági szolgálat szervezéséről« szóló 1881. évi III. törvénycikk lépett életbe.

De gondoskodni kellett egyuttal a csendőrségi legénység kiegészítéséről is, mely eddig szintén nem törvényhozási intézkedésen hanem csupán rendeleteken alapult. Hogy tehát e részben is törvényhozási intézkedés szolgáljon irányadóul: az említett törvényjavaslat benyújtásával majdnem egyidejűleg — vagyis 1880. november hó 29-én — a magy. kir. honvédelmi minister a csendőrségi legénység állományának kiegészítése céljából szintén törvényjavaslatot nyújtott be, mely a törvényhozás által hasonlóan elfogadva, mint

»A csendőrségi legénység állományának kiegészítéséről« szóló 1881. évi II. törvényczikk nyert szentesítést.

E két szervezeti törvény által meg volt tehát vetve a magy. kir. csendőrség szervezésének s működésének törvényes alapja s ez alapon az intézmény a következő években rohamosan és erélyesen szervezve is lőn olyképen, hogy az egész ország területén a felállítás és pedig — a királyhágóntúli részekben ezen testület már szervezve lévén — 1882. január 1-vel a szegedi II., 1883. január 1-vel a budapesti III. és a kassai IV. s végül 1884. január 1-vel a pozsonyi V. és a székesfejérvári VI. számú csendőr-kerületi parancsnokságok felállítása megtörtént.

Mínthogy azonban előrelátható volt, hogy a csendőr-kerületeknek most felsorolt gyors felállítása következtében az egész legénységi állomány önként jelentkező egyénekből egyszerre kiállitható nem leend: az V. és VI. számú csendőr-kerületek legénységi állományának kiegészítéséről más módon is kellett gondoskodni.

Az 1883. évi XXVII. törvényczikk tehát kimondotta, hogy az 1879., 1880. és 1881. években besorozott honvédek szolgálattételre 1883. szeptember 1-től 1885. június 1-ig a csendőrséghez ideiglenesen beoszthatók lesznek, de viszont a beosztottak azon kedvezményben részesülnek, hogy a csendőrségnél töltött szolgálati idejük — az első három hó kivételével — katonai szolgálatul kétszeresen számittatik s a kik a csendőrségnél legalább egy évet töltenek, a honvédséghez fegyvergyakorlatra többé be nem hivatnak. E törvény alapján 1883. szeptember hó 1-jével 1200 ilyen honvéd lett a csendőrséghez beosztva, mi által a m. kir. V. és VI. számú csendőr-kerületek legénységi állományának kiegészítése is lehetővé vált.

1884. január 1-én e szerint a m. kir. csendőrség szervezése befejezve volt s ezen időpont óta az egész ország területén — kivéve Budapest székesfővárost és az önálló törvényhatósági joggal felruházott városokat — a közbiztonsági szolgálatot a m. kir. csendőrség végzi.

A dolog természetében rejlik, hogy ezen új intézménynek fejlesztése, a tisztii alosztályok szaporítása és az őrszálózat kiegészítése által évről-évre folyton tartott annál is inkább, mert beváltak azon jogosult remények, a melyek ezen új intézmény sikerteljes működéséhez fűzve lőnek és mert az első felállítások úgyszólván csak keretszerű volta miatt a teljesítendő s igényeiben mindinkább fokozódó közbiztonsági szolgálat szükségessé tette a csekély létszám folytatólagos emelését. Ezen létszámemelésekre még visszatérünk az állományra vonatkozó ismertetésünknel.

A m. kir. II., III., és IV. számú csendőrkerületek állománya — tekintettel a terepviszonyokra — lovasított legénységből is állván, a lóanyagának beszerzése és idomítása tekintetében különleges intézkedések váltak szükségessé.

E czélból tehát a m. kir. csendőrség számára szükséges szolgálati lovak a m. kir. honvéd pótlovazó bizottságok által, egy — ezen czélra mindig külön kirendelt — csendőrtisztnek közreműködésével vásároltattak s avattattak fel. Ezen pótlovak idomítása a m. kir. honvéd huszárezredeknél történt s a

lovak kiidomítás után adattak át végleg a m. kir. csendőrségnek oly módon, hogy az őrsökön beállott fogyatékhöz képest e pótlovak közvetlenül az illető tiszti alosztályokhoz szállítottak s innen nyerték beosztásukat az őrsökre.

A csendőrségnek időközben történt fejlődése folytán azonban lehetségessé vált az, hogy a szükséges pótlovak közvetlen a csendőrség által szerveztessenek be s idomittassanak ki. E célra ugyanis 1891-ben Budapesten egy csendőrtiszt parancsnoksága alatt álló csendőrségi pótlókeret állított fel s ezzel egyidejűleg csendőrségi pótlóvázó bizottság is szervezetet, mely — az állatorvos kivételével — csakis csendőrtisztekből áll. Az ezen bizottság által felavatott lovak a pótlókeretnek adatnak át kiidomítás végett, a honnan azután a kiidomított lovak közvetlenül azon állomásra indítatnak utba, a hova beosztásukat nyerték. A pótlókeret lóállománya 12—15 pótlóból áll, a melyből, szakadatlan működése által, a csendőrkerületeknek jelenleg 673 lóból álló állományában beálló fogyatékát fedezni képes.

II. A magyar kir. csendőrség kiállítása.

A csendőrségnek a honvédségi pavillonban bemutatott kiállítása méltó kiegészítését képezte a fegyveres erő bemutatásának s alkalmat nyújtott ezen egészen népszerűvé vált intézménynek céljával, szervezetével, hivatásszerű foglalkozásával s a közbiztonság terén elért eredményeivel áttekinthetően megismerkedni.

Miként a honvédségi kiállításnál, úgy itt is gondoskodva volt arról, hogy e kiállítás ne csak a nagyközönségnek nyújtson általánosan tájékoztató képet, hanem hogy a csendőrségi intézmény iránt közelebbről érdeklődők is a szervezet, kiképzés, elhelyezés és az egész szolgálatra vonatkozó adatokat itt együttesen feltalálják.

Ezen részletes ismertetés megvalósítása céljából a csendőrség a honvédségi pavillonnak baloldali részében a következőket állította ki:

a bejárattól jobbra és balra csendőrségi fegyverekből alakított gulák voltak;

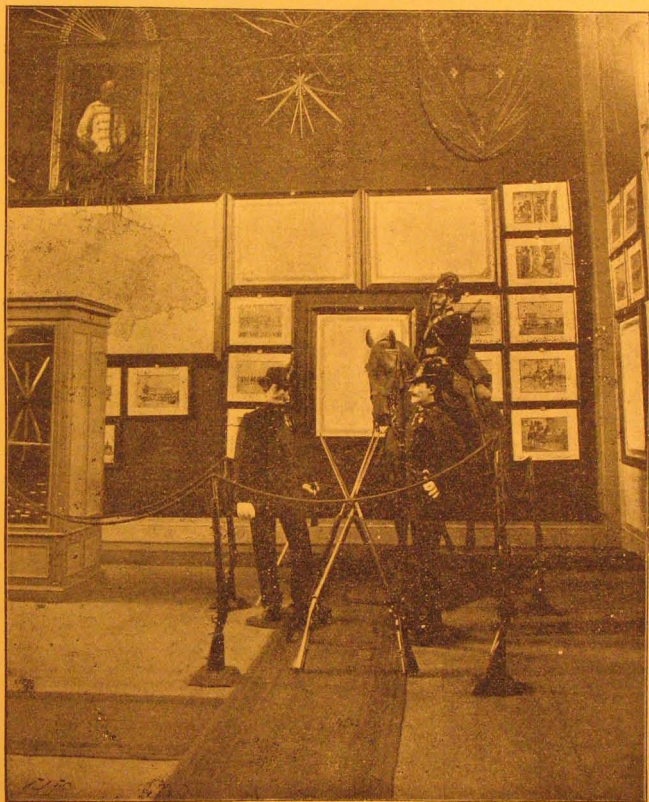
a terület közepén, a bejárattal szemben álló üvegszekrényben: a csendőrségi, Kropatschek rendszerű, tárkarabély összerakott és teljesen szétszedett állapotban, az egyes alkatrészek megnevezésével, csendőrségi forgópisztoly összerakott és teljesen szétszedett állapotban, az egyes alkatrészek megnevezésével: valamint a használt töltények; gyalog-csendőrkard, lovas-csendőrkard és tiszti kard.

Az üvegszekrénytől jobbra bábalak-csoportozat, mely két gyalog és egy lovascsendőrt mutatott, ezzel szemben a baloldalon szintén bábalak-csoportozat, mely egy szolgálatban álló gyalog csendőrrjáőröt azon helyzetben mutatott be, midőn egy gyanus egyént igazolásra felszólít.

A bejárattal szemben lévő falon: középen a csendőrségnek kerületek, szárnyak és szakaszok szerinti elhelyezését feltüntető térkép, az őrsállomás-

helyek különös megjelölésével, a térkép alatt egyenruházati kép, mely a csendőrtisztek egyenruházatát különféle változataiban mutatta be.

A térképtől jobbra táblázatos ismertetések és pedig alul a csendőrségi alosztályok számát, e fölött jobbra a csendőrség lóügyeit és lóállományát ismertető és ettől balra a csendőrség állományát ismertető táblázatok.

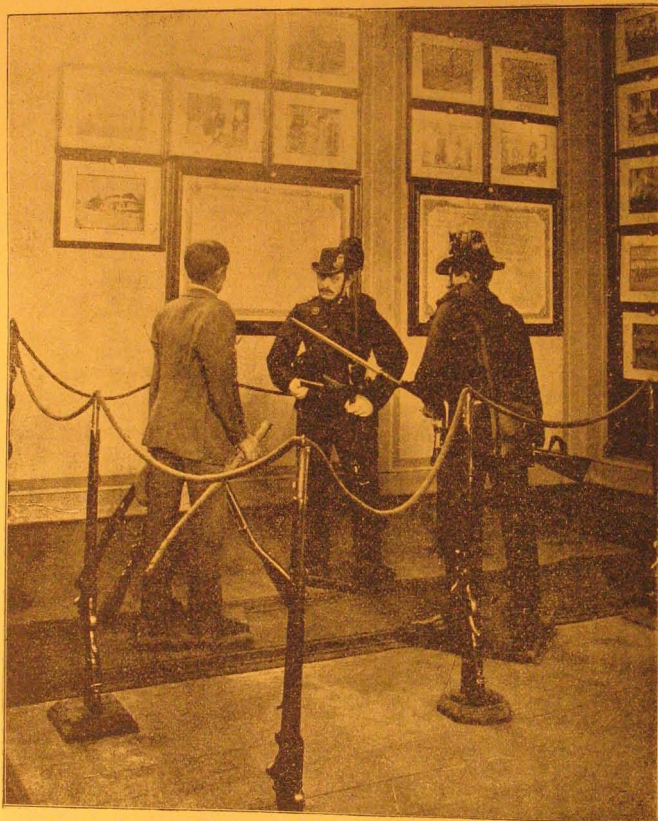
Magyar kir. lovas- és gyalogcsendőrök.

Ezen táblázatok közül a csendőrség közbiztonsági szolgálatának egyes gyakrabban előforduló avagy szolgálatának más irányu p. o. foglalkozási mozzanatát bemutató fényképek.

A térkép felett csendőrségi laktanyáknak fényképei voltak láthatók.

A térképtől balra ismét táblázatos ismertetések voltak és pedig alul a csendőrség kiképzési rendszerét, e fölött jobbra a csendőrség szolgálati utasítását és balra a csendőrség szervezeti utasítását ismertető táblázatok.

E táblázatok körül a csendőrség közbiztonsági szolgálatának egyes

Gyanús egyént igazolásra szólító csendőr őrzőját.

gyakrabban előforduló avagy szolgálatának más irányu, p. o. foglalkozási mozzanatát bemutató fényképek voltak láthatók.

A bejáratától jobbra az ablak alatti falon táblázatos kimutatása a csendőrség egyénei által a felállítás óta nyert jelvényes kitüntetések és dicséreteknek, ezen kimutatás körül foglalkozási és laktanyaképek voltak láthatók.

A bejárattól balra eső ablak alatti falon két táblázatos kimutatás a csendőrség közbiztonsági szolgálatában elért eredményekről. E táblázatok körül foglalkozási és laktanyaképek voltak láthatók.

* * *

A kiállított tárgyaknak származására és készítésére nézve a következőket tartjuk megemlítendőnek.

A csendőrség fegyverzei közül a Kropatschek-tárkarabélyokat a hozzá való szuronyokkal a steyeri fegyvergyár gyártja s szállítja, míg a csendőrségi forgópisztolyok a budapesti Kirner czég által szállítanak, végül a csendőrségi szálfegyverek — úgy a gyalog mint a lovas csendőr kardok — a budapesti Pacholek czég gyárában készülnek s általa is szállítanak. A lőfegyverekhez való töltények a pozsonyi Roth-féle gyárban készítettnek s a pozsonyi m. kir. honvéd lőszerbizottság útján szállítanak.

A csendőrség öltözékéhez megkívántató anyagkellékek árlejtés útján kizárólag hazai vállalkozóktól és kizárólag mint hazai gyártmány szereztetnek be.

A kiállításon láthatott fényképek közül a foglalkozási képeket Ellinger budapesti fényképész készítette, míg a laktanyaképek főleg műkedvelőktől származnak, kik a felvételeknek eszközlése által a maguk részéről is önzetlenül és szivességből járultak hozzá a kiállításnak ily módon való minél teljesebb és díszesebb létrehozatalához.

A bábcsoportozatokhoz szükséges ember és ló bábalakok a bártfai bábgyárban külön e célra készítették.

III. A magyar kir. csendőrség szervezete.

A m. kir. csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett őrtest, mely katonai és személyi ügyekben saját előjáróinak, illetve a honvédelmi miniszternek, közbiztonsági és gazdasági ügyekben pedig a belügyminiszternek van alárendelve. A honvédelmi miniszteriumban a XVI. (csendőrségi) ügyosztály — melynek vezetője a magyar korona országaihoz tartozó csendőrség felügyelőjének teendőivel is megbízva van — végezi a csendőrségre vonatkozó ügyeket, míg a belügyminiszteriumban a csendőrségi ügyek az V/b (rendőri) ügyosztályban intéztetnek.

A csendőrség a szolgálatát a csendőrségi utasítások és saját előjáróinak parancsa szerint teljesíti. Az őrsők a közcesend, rend és biztonság fentartása érdekében a közigazgatási hatóságok rendelkezésére állanak. A csendőrnek szolgálati fellépése mindig a »törvény nevében« szavakkal történik s szolgálatban a csendőr a katonaság jogaira birtokos.

A csendőrnek legfontosabb jogai közé tartozik a fegyverhasználati jog is, a mely szerint a szolgálatot teljesítő csendőr fegyverének használatára mindenki ellen jogosítva van: 1. a ki őt erőszakosan megsérti, vagy támadással veszélyesen fenyegeti; 2. ha a tetten ért gonosztevő vagy alapos

gyanuval terhelt egyén felfegyverkezve lévén, az előzetes felszólítás daczára magát önként meg nem adja, vagy esetleg védett helyzetéből előjönni vonakodik; 3. a ki figyelmeztető utasításainak daczára, őt szolgálata teljesítésében meggátlandó, ellenszegül; 4. a ki mint veszélyes gonosztevő a csendőrség által letartóztatandó, vagy elfogadás végett üldöztetik, elfogatik, vagy őrizete alá adatik és bár erőszakos ellenállás nélkül, de a megállításra célzó fenyegető rákiáltás daczára elfut, ha visszatartóztatására más mód nem létezik; 5. a ki háború vagy ostromállapot idején magát gyanussá teszi és a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad.

Szervi tagozás tekintetében az ország területe hat csendőrkerületre van osztva, a kerületek szárnyakra, a szárnyak szakaszokra s a szakaszok őrsökre oszlanak. A mellékelt állománykimutatás úgy ezen tagozást, mint az állományt is részletesen bemutatja és pedig azon állapotban és számerőben, a milyenben a csendőrség 1895. évi december hó 31-ével volt.

A csendőrségi legénység állományának kiegészítése az 1881: II. t.-cz. alapján történik a hadsereg és a honvédségben szolgált oly egyénekből, kik magyar honosak, fedhetlen magaviseletűek, 20—40 év közöttiek, nőtlenek, legalább is 163 cm. magasak, a magyaron kívül lehetőleg még egy nyelvet birnak s olvasni, írni és számolni tudnak. A végleges átvételt próbaszolgálat előzi meg, mely hat hónapig tart s mely a három évi szolgálati kötelezettségbe betudatik.

A csendőrség egyenruházatát és fegyverzetét, a honvédelmi miniszternek a belügyminiszterrel egyetértőleg teendő javaslatára, Ő cs. és apostoli kir. Felsege állapítja meg. A fegyverzet jelenleg a gyalogcsendőrnél Kropatschek-tárkarabély döfő szuronyyal és rövid kard, a lovascsendőrnél szintén Kropatschek-tárkarabély döfő szuronyyal, hosszú kard és csendőrségi forgópisztoly.

A ruházkodás a csendőrségnél a tömegrendszer szerint kezeltetik, első tömegbetét a gyalogcsendőrnél 60 frt, a lovasnál 130 frt s minden évre tömegátalány a gyalogcsendőrnél 40 frt, a lovasnak 46 frt 80 kr.

A csendőrség illetekeire nézve megjegyezzük, hogy a csendőrtisztek hódija egyenlő a hason rendfokozatu honvédtisztekével, de ezenfelül csendőrségi pótdíjat élveznek, — mely pótdíj évenként a törzstisztnél 600 frt, századosnál 300 frt és az alantos tisztnél 240 frt, s minden rendfokozatban 160 frt 80 kr., — tisztiszolgaváltságdíjat, végül illetékszerű lakást; szolgálati utazásoknál az utazási pótdíj a törzstiszteknél napi 4 frt, főtiszteknél napi 2 frt.

A legénységnek napi zsoldja: az őrmesternek 1 frt 57 kr., őrsvezetőnek 1 frt 30 kr., csendőrnél 1 frt 03 kr., szolgálati pótdíj 3 év után a 18-ik szolgálati év betöltéseig 3 évi közökben emelkedőleg napi 15—50 kr. Elfogatási díjak az elfogott büntetésének mérve szerint 4—60 firtig. Étkezési pótlék az állomáshelyen kívül töltött minden 24 óra után az őrmester és őrsvezetőnél 50 kr., a csendőrnél 40 kr.

A nőülésre nézve a tisztek ugyanazon szabályzatnak vannak alávetve mint a honvédtisztek, de mégis azon különbséggel, hogy a csendőrtiszti házassági biztosíték az előbbiekről részére előírtak fele. A legénységnek a nőülés

Állomány-kimutató a m. kir. csendőrség rendszeresített tiszt, legénységi, alosztály és loállományáról 1895. év végével.

Csendőr-kerület száma	A törzsnék állomáshelye	Ezredes	Alezredes	Őrnagy			Százados		Főhadnagy	Hadnagy	I. II.			Őrmeister			Őrsvezető			Csendőr			Főösszeg					Polgári alkalmazásban							
							számvivő	százados			I. oszt.	II. oszt.	Főhadnagy	Hadnagy	gyalog	lovás	összesen	gyalog	lovás	összesen	gyalog	lovás	összesen	legénység őrmestertől lefelé			szolgálati ló	Szárny	Szakasz	gyalog	lovás	összesen	írnok	iroda-szolga	
																								tiszt	gyalog	lovás									összesen
I.	Kolozsvár .	1	1	1	8	27	1	1	71	—	71	210	—	210	1309	—	1309	40	1590	—	1590	—	8	25	238	—	238	1	2						
II.	Szeged . .	1	1	1	6	17	1	1	25	17	42	137	25	162	710	174	884	28	872	216	1088	216	6	15	139	35	174	—	2						
III.	Budapest .	1	1	1	7	17	1	1	35	18	53	118	53	171	652	299	951	29	805	370	1175	365	¹⁵	² 15	131	58	189	—	2						
IV.	Kassa . . .	1	1	1	6	19	1	1	51	3	54	159	12	171	857	77	934	30	1067	92	1159	92	6	17	182	14	196	1	2						
V.	Pozsony .	1	1	1	4	16	1	1	40	—	40	146	—	146	740	—	740	25	926	—	926	—	4	14	161	—	161	1	2						
VI.	Székesfejérvár . . .	1	1	1	6	18	1	1	42	—	42	185	—	185	864	—	864	29	1091	—	1091	—	6	16	199	—	199	1	2						
	Összesen .	6	6	6	23	14	54	60	3	3	3	264	38	302	955	90	1045	5132	550	5682	⁵ 181	6351	678	7029	673	³ 35	⁴ 102	1048	107	1155	4	12			

Megjegyzések: ¹ Ezenfelül még egy pótlókeret. — ² Ezenfelül még egy tiszt különítmény Gödöllőn. — ³ Ezenfelül még egy pótlókeret. — ⁴ Ezenfelül még egy tiszt különítmény Gödöllőn. — ⁵ Ezenfelül a honvédelmi miniszterium XVI. ügyosztályában beosztva és létszám felett vezetve: 1 ezredes, 2 százados és 2 főhadnagy.

az egyéni érdemesség mellett csupán azon korlátozással engedélyezhető, hogy a nők száma ugyanazon csendőr-kerületben a legénységi állomány $10^0/0$ -át meg nem haladhatja.

A beszállásolás a legénységnél laktanyaszerű, bérelt lakházakban, míg a tisztteknél természetbeni lakás, esetleg azonban lakbérváltság oly kiszabotban mint a honvédtisztteknél.

IV. A m. kír. csendőrség szolgálatának ismertetése.

A csendőrt kizárólag a »Csendőrségi Szolgálati Utasításban« előirt szolgálatokra szabad igénybe venni, a közbiztonsági szolgálattól el nem vonható s más állami vagy községi közegek szolgálatának teljesítésére nem alkalmazható.

A hatóságok a tiszti osztagokhoz megkeresést, az altisztiekhez pedig felhívást intéznek; viszont a tiszti osztagok a hatóságokhoz értesítést és közleményt, az altisztiek pedig jelentést küldenek.

A szolgálatban álló csendőrnek rendszerint teljesen fölfegyverkezve, a löfegyvernek töltve, a szurornak feltűzve, a kardnak élesnek kell lennie; a mennyiben azonban veszélylyel jár, akkor is köteles a csendőr szolgálatilag fellépni, ha csupán karddal van ellátva.

A csendőrségnek szolgálati teendői vagy rendesek, melyeket teljesíteni tartozik a nélkül, hogy valamely hatóság részéről külön felhívásra volna szüksége, vagy pedig olyanok, melyek általa csakis vett hatósági felhívás folytán teljesítendők.

A csendőrségnek »rendes« szolgálati teendői a következők: büntetés alá eső tetteket meggátolni, kideríteni, feljelenteni, nyomozni; katonai szökevényeket letartóztatni, ujoncz-szökevényeket elővezetni, a védtörvényt áthágók ellen eljárni; bűntényről, vétségéről s kihágásról tudomást szerezni s jelentést tenni, a tetteseket kinyomozni; nem engedélyezett népcsoportosulást megakadályozni, szétoszlatni; az állampolgárok személyét és vagyonát erőszakoskodás ellen megvédeni, a személy és vagyon megsértését, nagy szerencsétlenséget megakadályozni czélzó szabályok megtartása felett őrködni; tüzvész, árvíz és minden közveszély alkalmával rendet tartani és segílyt nyújtani; házalókat ellenőrizni; utasoknak esetleg személyfedezetet szolgálatni; kóborlókat, kémekeket, rendőri felügyelet alatt állókat, feltételelesen szabadságoltakat szemmel tartani és ellenőrizni; nyomozottakat letartóztatni; nyilvános közlekedési eszközökre és építményekre figyelemmel lenni, az ilyeneken észlelt hiányosságokat fejleszteni és az ebben vétkesek ellen eljárni; az út- és folyamrendészeti szabályok megtartására felügyelni; a vadászati és halászati törvényből folyólag felügyeletet és ellenőrzést gyakorolni; az éjjeli őrköt ellenőrizni.

A csendőrség »felszólított« szolgálatát csak illetékes hatósági felhívás folytán végzendő külön megjelölt szolgálat; a foganatosítás módjára nézve azonban a törvény és szolgálati utasítás határozatai mérvadóak. A csendőrség

által teljesítendő »segély«-szolgálatnál megemlítendőnek tartjuk azt, hogy ha a csendőri szolgálat polgári hivatalnok vezetése alatt teljesítették, a csendőrök kötelessége a hivatalnokot rendelkezéseinek kivitelében támogatni s személyét megvédeni; ha ily segélyszolgálat alkalmával csendőrtiszt vezényel, úgy ő reá nézve a katonai karhatalmi parancsnokra vonatkozó szabályok mérvadóak.

A csendőrség által letartóztatandó bűntény vagy vétség esetében: a tettenért egyén, továbbá a közvetlenül a tett elkövetése után mint gyanus már üldözött, úgyszintén a nyomozó levélben bűnösnek jelölt avagy fegyverrel vagy más — a bűnösséget bizonyító — bűnjellel talált, végül az oly egyén, kire az elkövetés hitelt érdemlőleg egyébként reá bizonyítottatik.

A gyanus egyén elővezetése a csendőrség által önállóan foganatosítandó, ha menekülésre előkészült vagy ebben gyanus; ha tanuk, szakértők vagy bűnrészesek befolyásolása, vagy a nyomok megsemmisítése által a nyomozást megnehezíteni akarja vagy ebben gyanus; ha tettét ismételni akarja.

A csendőrség által motozás rendszerint csak felhívás vagy birói végzés folytán eszközölhető.

Házmotozás foganatosítható, ha alapos gyanus van arra, hogy a házban bűntény vagy vétségben gyanus egyén rejtőzik, vagy hogy ott bűnjelek találhatóak. Rendőri felügyelet alatt állóknál bármikor eszközölhető házmotozás. Felhívás nélkül eszközölhető még házmotozás, ha az illető ellen elfogatási vagy elővezetési rendelet van kiadva; ha büntethető tett elkövetésén éretik vagy ebben gyanus; ha nyomozás alatt áll vagy ha nála bűnjel található. Oly egyének, kik bűntényben vagy vétségben vagy gyanus tárgyak birtokában gyanusak, rossz hirben vagy rendőri felügyelet alatt állanak, megmotozhatók, nők csak nők közbenjöttével.

Minden szolgálat és annak eredménye az állomásszolgálati könyvbe naponkint és körülményesen beiratik.

Az őrsparancsnoknak szolgálati teendői közé tartozik, hogy állomásának elfoglalásakor magát a hatósági főnököknek bemutatni tartozik; az őrs közbiztonsági szolgálatát intézi, a csendőröket a napirend szerint oktatja, a szolgálatot vezényli, a járőröket ellenőrzi, a fiatal csendőröket a szolgálatba bevezeti, minden öt napról esemény-jelentést tesz a szakasz-parancsnokságnak. Vezeti a nyomozó-, állomásszolgálati-, iktató-, zsoldkifizetési-, posta- és kiadó könyveket, a vezénylő lajstromot és a leltárt.

A szakasz-parancsnok alantás tiszt, közvetlen szárnyparancsnokának alárendelve. Szakaszának közbiztonsági szolgálatát intézi, őriseinek katonai rendtartása s fegyelme felett őrködik. A legénységet minden alkalommal oktatja, a közigazgatási hatóságokkal érintkezik, a felhívások pontos teljesítéséről gondoskodik, őseit minden négy hó alatt megszemléli; fontos esetekben a helyszínére kiszáll és átveszi a vezetést. A hozzá érkező őrs-eseményi jelentésekből a kerületi parancsnoksághoz összesített jelentést tesz. A századparancsnok fegyelmi fenytő jogával bir. Vezeti az iktató, tárgymutató, posta és kiadókönyveket s a büntetési lapokat. Az első szakasz parancsnoka helyettesíti a távollévő szárnyparancsnokot.

Több szakasz képez egy szárnyat, melynek parancsnoka százados.

Örködik a szakaszok és őrsök működése, a közbiztonsági szolgálat szabatos kezelése, a katonai rend és fegyelem kezelése, a legénység kiképzése, a ruházódás, fegyverzet, élelmezés, elhelyezés, iroda és pénzkezelés felett. Őrzi a legénység minősítvényeit. Az élelmezési pénzsükségletet az adóhivaltól, a szerelvényeket, fegyverzetet s ruházati czikkeket a kerületi parancsnokságtól veszi át. Legénységi egyént kitüntetésre ő ajánl a kerületnek. A századparancsnok fegyelmi fenytő jogával bír.

A csendőr-kerületi parancsnok a szolgálati körletében felállított összes csendőrségi osztagok parancsnoka, igazgatja ezeknek katonai és gazdasági ügyeit, örködik a közbiztonsági szolgálat helyes kezelése és a legénység kiképzése felett. A közbiztonsági ügyekben a belügyministernek, személyi és katonai ügyekben a honvédelmi ministernek van alávetve. Gondoskodik az állomány kiegészítéséről, a felszerelés- és fegyverzetről. Intézi a próbaszolgálaton, az őrsön s az altiszti iskolában levőknek oktatását. Kiváló érdemek elismerésekép az illetőket megdicséri, esetleg a honvédelmi ministerhez megdicsérési vagy jelvényes kitüntetési javaslatot tesz. Az ezredparancsnok fegyelmi fenytő jogával bír; tisztek ellen a becsületügyi előleges tárgyalást ő rendeli el. Ő őrzi meg a tisztek minősítvényi táblázatát, eskülapjait és büntetési jegyzőkönyveit. A tiszti minősítvényi táblázatokat szerkeszti. Elkészítetteti a költség-előirányzatot.

V. A magyar királyi csendőrségnek kiképezési rendszere.

A csendőrség a közbiztonsági szolgálat ellátására rendelt katonai őrtest lévén, a katonai szabályokon és utasításokon kívül köteles mindazon polgári törvényeket és szabályokat ismerni, a melyek hivatásszerű közbiztonsági szolgálatát érintik.

A csendőrtiszti állás elnyerésére az előirt csendőrtiszti szakvizsga letétele mindenkor megkivántatik, mely szakvizsgának a tárgyai a következők: a politikai, közigazgatási és bírósági hatóságok szervezete és hatásköre; a csendőrségi szervezeti és szolgálati utasítás; a közbiztonsági szolgálatot érintő törvények és rendeletek; a magyar büntető törvények és a katonai büntető törvény; szakasz- és szárnyiroda vezetése; magyar nyelven való fogalmazási képesség; a gazdaság-kezelésre vonatkozó utasítások.

Ezenkívül az oly tisztek és hadapródok, kik a hadseregből vagy a honvédségből lépnek át, megelőzőleg hat havi próbaszolgálatot teljesítenek, a mely alatt a szakvizsgára előkészülnek és a gyakorlati szolgálatba és pedig, a járőrszolgálat ismerete után, az őrs- és szakaszparancsnoki teendőkbé is bevezettetnek.

A legénység kiképzése, illetve oktatása megoszlik olyképen, a mint annak célja:

- a) a csendőrségi szolgálathoz megkivántató ismeretekbe való — főleg elméleti — bevezetés, vagyis a próbacsendőrök első elméleti oktatása,
- b) a folytatólagos, behatóbb szakképezés céljából a már gyakorlati

szolgálatot az őrsön teljesítő próbacsendőrök és csendőrök elméleti és gyakorlati oktatása, illetve tovább képezése,

c) a teljes szakképzettséget s önállóságot feltételező altiszti állásra kijelölt csendőröknek kiképzése vagyis az altiszti iskolában való oktatás, végül

d) a hadjárat esetén különleges katonai célokra alkalmazott csendőrlégénység kiképzése, vagyis a tábori csendőrtanfolyamban való oktatás.

Ad *a)* A testületbe belépő legénységi állományu egyének hat havi próbaszolgálatot teljesítenek, melynek elején legalább hat hétig a törzsállomáson az oktatótiszt felügyelete alatt, főleg elméleti oktatásban részesülnek. Az oktatás tárgyai; a csendőrségi szolgálatra vonatkozó törvények, szabályok és rendeletek; az írás, számolás és fegyvergyakorlatok. A leteendő elméleti vizsga eredményéhez képest a próbacsendőrök ezen elméleti kiképzés után őrsre osztatnak be gyakorlati szolgálattételre, hol további kiképzésüket az őrsparancsnoktól s ennek felügyelete alatt nyerik.

Ad *b)* külszolgálatban nem álló legénység az őrsön a honvédelmi minister által kiadott napirend szerint elméletileg is szakadatlanul tovább képeztetik s az ilyen foglalkoztatás még akkor is kötelező, ha az őrsön csak egy csendőr van otthon. Az elméleti oktatás, a vásár- és ünnepnapokat kivéve, mindennap nyáron délelőtti 8 s télen 9 órától 10 illetőleg 11-ig; délután pedig nyáron 3 s télen 2 órától 5 illetve 4 óráig tart; a fegyvergyakorlatok nyáron 5—6-ig, télen 4—5 óráig tartatnak. A tantárgyak a következők: csendőrségi szervezeti- és szolgálati utasítás, az őrsterület személyi és helyi viszonyai, oktatólagos parancsok, szolgálati és gyakorlati szabályzat, fegyverutasítás, laktanya-szabályzat, egészségügyi szabályok, ellenszegülési vezérfonal, vadászati és halászati törvény, útlevel-házalásügy, magyar büntetőtörvények, erdő-törvény, Magyarország politikai beosztása, határszéli szolgálat, írás és számolás. Havonta minden csendőr a közbiztonsági szolgálat kezelésére vonatkozó kérdést tárgyalólag 5—6 feladatot tartozik kidolgozni. A fegyvergyakorlatoknál a szurony- és kardvívásra különös gond fordítatik. A lovasőrsökön a lovarda-lovaglás reggelenként tartatik meg.

Ad *c)* A csendőraltiszti létszám kiegészítése céljából minden törzsállomás helyén évenként hat hónapig tartó altiszti iskola állittatik össze, melybe csak nőtlen csendőrök vezényelhetők. Az oktatást az oktató-tiszt, megfelelő oktató-altiszti segédlettel végezi. A tanfolyam végén, a csendőrkerületi parancsnok vagy helyettesének elnöke alatt egy szárnyparancsnok, az oktató-tiszt és egy számvivő-tisztből álló bizottság előtt vizsga tartatik, melynek tárgyai: a magyar nyelv, irálytan, számtanból a négy alapművelet és a törtek, a csendőrségi szervezeti és szolgálati utasítás s ezeknek végrehajtási módja, a közbiztonságot érintő törvények, rendeletek s oktatólagos parancsok; őrsiroda vezetése, fegyverutasítás, a csendőrségi közigazgatás, szolgálati szabályzat, gyakorlati szabályzat, tábori csendőrségi utasítás. A vizsgázott altisztjelöltek címzetes őrsvezetőkké léptettetnek elő s üresedés nem létében mint az őrsparancsnokok helyettesei alkalmaztatnak.

Ad *d)* Mozgósítás esetén a hadrakelt hadsereghez — különleges szolgálatok ellátására — a csendőrség részéről »tábori csendőrség« elnevezéssel

tisztek és gyalog- s lovaslegénység osztatnak be. A legénység ezen célra külön tábori-csendőr tanfolyamban képeztetik ki. Ezen tanfolyamok és pedig a lovas tábori-csendőr tanfolyam minden páros, a gyalog tábori-csendőr tanfolyam pedig minden páratlan számú évben hadtestenkint állíttatnak össze, 6—8 hétig tartanak s tanárok gyanánt vezérkari és csendőrtisztek működnek. A tantárgyak: tábori csendőrségi utasítás, hadsereg-szervezet, a hadrakelt hadsereg szervezete, szolgálati szabályzat I. és II. rész, szolgálati utasítás a térparancsnokságok számára, vonatutasítás a hadrakelt hadsereg számára, tereptan és terepábrázolás, büntető jog; ezen felül a lovas tábori-csendőr tanfolyamokon: lovaglás. A tanfolyam végén vizsga tartatik s az osztályozás eredménye szerint történik a tábori-csendőrré való minősítés.

VI. A magyar kir. csendőrség lóügyeinek ismertetése.

Midőn a m. kir. csendőrség 1882. évben Magyarország területén szervezve lett, tekintettel a terepviszonyokra, a szegedi II., a budapesti III. és a kassai IV. számú csendőrkerület területén szükségesnek mutatkozott az is, hogy számos őr lovasított legénységgel állíttassék fel. Az ezen kerületeknél e szerint megállapított lóállománynak nagysága a III-ik fejezetben közölt kimutatásban feltüntetve van.

A szükséges szolgálati lovak az első felállítás alkalmával a m. kir. honvédelovasság lóállományából külön bizottság által vétettek át; a további kiegészítési szükséglet pedig a m. kir. honvédség pótlovazó bizottságai által és pedig mindenkor egy csendőrtiszt közreműködése mellett vásároltatott és avattatott fel a csendőrség részére.

Ezen pótlovak idomítása a m. kir. honvéd-huszárezredekknél történt s a lovak csak kiidomítás után adattak át végleg a m. kir. csendőrségnek oly módon, hogy az őrökön beállott fogyatékokhoz képest a pótlovak közvetlenül az illető csendőrtiszti alosztályokhoz szállíttattak s onnan nyerték beosztásukat az őrökre.

A csendőrség további fejlődésével azonban lehetségessé válván az, hogy a szükséges pótlovak beszerzését és idomítását is közvetlen a csendőrség eszközölje; e célból az 1891. év folyamán Budapesten egy »csendőrségi pótlókeret« állíttatott fel és egyidejűleg »csendőrségi pótlovazó bizottság« is szerveztetett.

Ezen időtől kezdve tehát a m. kir. csendőrség lószükségletét a csendőrségi pótlovazó bizottság vásárolja és avatja fel, melynek elnöke egy csendőrtörzstiszt, tagjai pedig a csendőrségi pótlókeret parancsnoka és egy honvéd-állatorvos.

A csendőrségi évi pótló-jutalék a rendszeresített lóállománynak 15⁰/₀-ában van megállapítva. A csendőrségi pótlovak átlagos ára 300 frt. A lovak bevásárlására szükséges pénzüsszeget a belügyminiszter utalványozza.

A pótlovak lehetőleg a fő- és székvárosban, esetleg nagyobb vidéki városokban vagy egyes ismert lótenyésztőknél szereztetnek be.

A csendőrségi pótloának legcsekélyebb magassága 158 centiméter; 166 centiméternél magasabb ló azonban nem avatható fel. A csendőrségi lónak erős, tömör testalkatúnak és inkább rövid lábúnak, széles szügyü és derékban zártnak, valamint szabad mozgásúnak kell lennie. A csendőrséghez csak öt évet betöltött és nyolcz évet túl nem haladott lovak avathatók fel. Színe miatt egy ló sem vehető vissza, azonban a szürkék és tarkák lehetőleg mellőzendők. Ménlovak és vemhes kanczák, továbbá karórágó, nemkülönbön nagyon ijedős, csiklandós és rugós lovak a felavatástól kizárandók. A felavatott pótlovak a csendőrségi pótlovazó bizottság által közvetlenül a csendőrségi pótlókeretnek adatnak át.

A csendőrség részére felavatott pótlovak a Budapesten állomásozó pótlókeretnél idomittatnak ki. Ezen pótlókeret rendszeresített állománya áll: egy I. osztályu csendőr-százados mint parancsnokból, ki mint szakértő a pótlovak idomítását vezeti, továbbá két csendőr-örmester és három csendőr-örsvezető mint idomítókból, végre négy polgári loápoló és 12—15 pótloból. A csendőrségi pótlókeret loállományának mindig teljesnek kell lennie, minél fogva a pótlovazó bizottságnak kötelessége az időnkénti fogyatékat azonnal pótolni. A pótlókeret állománya a magyar kir. III. számú csendőr-kerület állományába tartozik és minden tekintetben közvetlenül ezen csendőr-kerületi parancsnokság alá van rendelve.

A csendőr-kerületi parancsnokságok lófogyatékuknak pótlása végett esetről-esetre a magyar kir. belügyminiszternek tesznek jelentést és erről egyidejűleg a magyar kir. III. számú csendőr-kerületi parancsnokságot is értesítik. A lovak kiadását a belügyminiszter rendeli el, az illető csendőr-kerületi parancsnokságot pedig a lovak átvételére nézve a magyar kir. III. számú csendőr-kerületi parancsnokság értesíti. A kiidomított pótlo átvételére mindig azon csendőr, illetőleg altiszt rendeltetik ki, kinek részére a ló szükségeltetik. Az átvett kiidomított pótlovak közvetlenül azon állomásra indítatnak útba, a hová beosztásukat nyerték. A kiidomított pótlovak az átadás napjával a magyar kir. III. számú csendőr-kerületnél fogyatékbba, az átvevő csendőr-kerületnél pedig növedékbe vétetnek.

A csendőrségi pótlókeret 1891. évtől 1895. év végeig összesen 372 pótlovat idomított ki és adott át a csendőr-kerületeknek.

VII. A csendőrség javára létező alapítványok.

A magyar kir. csendőrség szervezése alkalmával a cs. kir. csendőrségnél már előbbi időkben létezett jelvénytótdíj-alap felosztásra kerülván, a magyar csendőrségre mint *jelvénytótdíj-alap* 39.700 frtnyi tőke esett oly rendeltetéssel, hogy csendőrségi szolgálata alatt jelvényesen kiténtetett legénységi egyén oly jelvényes kiténtetés után is, a melylyel pénzjárulék összekötve nincsen, csendőrségi szolgálati ideje alatt és pedig az arany érdemkereszt után 32 kr., a II. osztályu ezüst vitézségi érem és a koronás ezüst érdemkereszt után 16 kr., végül az ezüst érdemkereszt után 10 krajczárnyi napi pótllékat élvezzen.

Ezen alap tőkége 1895-ben a csendőrség általános tömegalapjából átadott 15.000 frttal gyarapodott, úgy hogy ez alap állása az 1895. év végével 58.746 frt.

Az előbb említett alkalommal egyidejűleg a cs. kir. csendőrségnek jutalmazási alapja is felosztatván, a magyar csendőrségre ezen alaphól 11.945 frtnyi tőke jutott mint *jutalmazási alap*. Ezen alap rendeltetése az, hogy a kamatokból a közbiztonsági szolgálatban magukat kitüntetett legénységi egyének 10—30 frtig terjedhető jutalomban részesíttessenek minden év augusztus hó 18-án, mint Ő cs. és kir. Felsege legmagasabb születése napján. Ezen alap tőkége 1895-ben a csendőrség általános tömegalapjából átadott 5000 frttal gyarapodott, úgy hogy ezen alap állása az 1895. év végével 20.094 frt.

Az 1887. év óta csendőrtisztekből álló bizottság szerkesztése alatt »Magyar kir. Csendőrségi Zsebkönyv« című könyv adatik ki évente, melynek czélja egyrészt a szakismeretek terjesztése s a testületi szellem emelése; másrészt pedig az, hogy az évi tiszta jövedelemből az említett jutalmazási alaphoz hasonló rendeltetésű *külön jutalmazási alap* teremtsék. Minthogy e könyv csak magyar nyelven jelenik meg s így a magyar kir. horvát-szlavon csendőrségből reá előfizetés nem történik: a kamatokból való jutalmazások is kizárólag a szorosabb értelemben vett magyar kir. csendőrséget illetik. Ez alap állása az 1895. év végével 15.456 frt.

A csendőrség negyedik alapját dombrádi Nagy Gyula magyar kir. csendőr-százados 3000 frt alaptőkével mint *dombrádi Nagy Gyula és neje, szül. Berndt Ilonka-alapot* az 1896. év elején létesítette. Rendeltetése, hogy évente szeptember hó 11-én az alap kamatai három kitünő, más-más csendőrkerület állományába tartozó altiszt között egyenlő arányban osztassanak ki. Ezen alap jelen állása 3000 frt.

Az adományozási jog gyakorlására nézve megjegyezzük, hogy a *jelvénypótdíj-alapnál* a jelvényes kitüntetés ténye maga után vonja a jelvénypótdíj adományozást is, míg a *jutalmazási és külön jutalmazási alapoknál* az adományozás joga a honvédelmi minisztert, a *dombrádi Nagy Gyula és neje, szül. Berndt Ilonka-alapnál* pedig a csendőrségi felügyelőt, illetve az utóbbinak teendőivel megbízott tábornokot vagy törzstisztet illeti meg.

Mind a négy alapítvány a honvédelmi miniszter főfelügyelete alatt, a magyar kir. központi állampénztárban kezeltetik.